

9. Масловський В. Жовто-блакитна мафія: про злодіяння українських буржуазних націоналістів. – Львів, 1975.
10. Турченко Ф., Турченко Г. Південна Україна: модернізація, світова війна, революція (кінець XIX ст. – 1921 р.): Історичні нариси. – К., 2003.
11. Архирейський Д., Ченцов В. Антирадянська національна опозиція в УСРР в 20-ті рр.: погляд на проблему кризис архівні джерела [WWW document]. URL http://sbu.gov.ua/pdf/02-04_2000/16pdf
12. Подкур Р. Повстанський рух та опозиційні політичні угруповання в інформаційних документах органів ЧК-ГПУ (початок 20-х рр.) [WWW document]. URL http://sbu.gov.ua/pdf/02-04_2000/390pdf
13. Мірчук П. Передвісники ОУН // Нація і Держава. – 2004. – 31 серпня.
14. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. – Мюнхен; Лондон; Нью Йорк, 1968. – Т. 1: 1920 – 1939.
15. Навроцький О. Початки УВО у Львові // Срібна сурма. Статті й матеріали до діяння Української військової організації / Упор. З. Книш. – Торонто, Б.р. – 3б. 2: Початки УВО у Галичині.
16. Андрух Іван // Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид., доопр. і допов. – К., 2001.
17. Книш З. Примітка до розповіді Павла Заболоцького з Перемишля // Срібна сурма. Спогади й матеріали до діяння Української військової організації / Упор. З. Книш. – Торонто, 1962. – 3б. 1.
18. Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН: Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. – Б.м., 1949.
19. Книш З. Варшавський процес ОУН: на підлозжі польсько-українських відносин тієї доби. – Торонто, 1986. – Т. 1.
20. Коновалець Є. Причинки до історії української революції. – Львів, 2002.
21. Тютюнник Ю. З поляками проти України (3 передм. і приміт. М. Любченка) – Харків, 1924.
22. Українська фалеристика: З історії нагородної спадщини: У 2 кн. / Д. Табачник, В. Бузало, В. Воронін та ін. – К., 2004. – Кн. 1.
23. Шульга І. Людомор на Поділлі. – К., 1993.
24. Якимович Б. Збройні сили України: Нарис історії. – Львів, 1996.
25. Vigіlah. Опозиція Зинов'єва-Троцького на Україні // Розбудова Нації. Орган Проводу Українських Націоналістів. – 1928. – № 1.
26. Vigіlah. Економічний саботаж українського села // Розбудова Нації. Орган Проводу Українських Націоналістів. – 1928. – № 2.
27. Vigіlah. Боротьба за економічне усамостійнення // Розбудова Нації. Орган Проводу Українських Націоналістів. – 1928. – № 7–8.
28. Vigіlah. "Українізація" України // Розбудова Нації. Орган Проводу Українських Націоналістів. – 1928. – № 12.
29. Загривний М. Революційна теорія та закон життя // Розбудова Нації. Орган Проводу Українських Націоналістів. – 1928. – № 2.
30. Андрієвський Д. Шляхи розбудови // Розбудова Нації. Орган Проводу Українських Націоналістів. – 1928. – № 5.
31. Коновалець Є. "Я б'ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки...". Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930: Документально-наукове видання / Передм. А. Кентій, В. Лоцицький. – К., 2003.
32. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993.
33. Зайцев О. "Орієнтація на Схід" в українському національно-державницькому таборі Галичини (1920-ті рр.) // Четвертий міжнародний конгрес українців. Одеса, 26–29 серпня 1999 р. Доповіді та повідомлення. Історія / Міжнародна асоціація українців. Відп. ред. С. Кульчицький, В. Даниленко. – Одеса; К.; Львів, 1999. – Ч. 2: XX ст.
34. Щур Ю. Організація Українських Націоналістів на Великій Україні (1929–1939 рр.) // Визвольний шлях. – 2003. – № 7.

Summary

The article deals with the main trends of politically organized national revolt (resistance) movement in the 20s of the XX century in the Naddniprovska region. The author regards the transition process from the revolution methods of struggle to the postrevolution ones. He pays great attention to the Ukrainian military organization.

Т. С. Савенко

ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЛЕНІВ НТШ У СТВОРЕННІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Історія Українських високих шкіл, що діяли у Львові у 1919–1925 рр., як, зрештою, й історія НТШ у цілому, – яскравий приклад того, як фактори, зумовлені внутрішнім розвитком науки, становленням наукового потенціалу шкіл, вступають у взаємодію із факторами зовнішніми, сторонніми для науки –

інтересами окремих груп людей та політичними інтересами держав. У складній взаємодії цих чинників і проходило становлення української науки в Галичині [1, с. 12].

Перша світова війна стала на перешкоді реалізації задумів українців до заснування власного університету у Львові. Таким чином, університет Франца І зберіг польсько-український характер. Життя в університеті на деякий час завмерло. Його приміщення перейшло у відомство військових. Кількість викладачів і студентів скоротилась у кілька разів. Заняття припинились, навчання було відновлене лише в жовтні 1915 р. До 1918 р. в Університеті налічувалось 8 українських кафедр (з 80-ти) і 4 доцентури.

Своєрідною реакцією на репресивну позицію польської експлуатаційної влади було відкриття у 1921 р. Українського Вільного Університету та інших вищих навчальних закладів на привітній чеській землі, де українським емігрантам, колишнім інтернованим воякам українських армій, доброзичливо сприяв президент Чехословацької республіки, дійсний член НТШ Томаш Масарик [2, с. 67–68].

14 серпня 1919 р. ректор львівського університету видав розпорядження, згідно з яким до навчального закладу будуть прийматися лише студенти – громадяни польської держави, котрі служили в польському війську, або громадяни держав, союзних з Польщею. У вересні того ж року ці правила підтвердила Рада міністрів. Варто відзначити, що все це робилося задовго до 15 березня 1923 р., тобто до рішення Ради амбасадорів про подальшу долю Галичини [3, арк. 9 зв.].

Українська делегація звернулась до ректора університету із запитом, чи ця постанова стосується українців Східної Галичини, ректор підтвердив цей розпорядок. Делегація висловила у зв'язку з цим протест і оголосила, що скасування українських кафедр і колонізація університету є насильством над українцями. У відповідь на це 22 вересня 1919 р. було опубліковано рішення Ради міністрів, яке повністю підтверджувало розпорядження ректорату [4, арк. 1].

Отже, українська молодь була позбавлена можливості отримати освіту у Львівському університеті, і в Польщі загалом. Окрім цього українським студентам заборонялося виїжджати і здобувати освіту за кордоном, польська влада не давала на це згоди.

У відповідь на це НТШ вирішило, що настав час для негайного відкриття українського вищого навчального закладу.

Уже 19 серпня 1919 р. дійсні члени НТШ В. Щурат, І. Свенціцький, І. Крип'якевич, Б. Барвінський та В. Гарасимчук запропонували Виділові Наукового товариства ім. Шевченка заснувати українські університетські курси з трьома факультетами: філософським, юридичним і теологічним. Ця пропозиція Виділом була прийнята, і для оголошення запису був випущений плакат, де вказані план навчання та лектори з предметів на зимовий семестр 1919/1920 навчального року. Так, наприклад, у навчальний план філософського факультету входили такі дисципліни: 1) українська мова і література, 2) слав'яністика, 3) історія, 4) класична філософія, 5) германістика, 6) природничі науки, 7) математика, 8) фізика, 9) хімія, 10) історія культури, 11) педагогіка [5, арк. 3–7].

Протягом місяця складено програму занять і вже 20 вересня її було надруковано в пресі. Однак, з такою ж оперативністю 27 вересня польська влада розпорядженням ч. 6818/2993 XIV/19 ці курси заборонила. НТШ надіслало протест, у якому йшлося про повну безпідставність і самоволлю заборони [6, арк. 17]. Ще двічі робилась спроба започаткувати університетські курси за цією ж програмою і в такому викладацькому складі. Вперше – 13 жовтня 1919 р. Товариством наукових викладів ім. Петра Могили, що згідно з § 3 свого статуту мало право влаштовувати такі курси. Вдруге – 9 березня 1920 р. від імені Ставропігійського братства при греко-католицькій церкві Успенія Присвятої Богородиці. Ставропігійське братство мало право і привілей, затверджений ще польськими королями і ніким не скасований, не тільки на наукові курси університетського характеру, але й на заснування власної вищої школи. Про це також було “оголошено прилюдно в часописах про наукові виклади”, 7 березня було повідомлено Галицьке намісництво. Не зважаючи на все це, у призначений час усі приміщення братства оточили озброєні війська і поліція, нікого не впустили, а самі курси заборонили. Братство надіслало протест до уряду, але відповідь так і не одержало [6, арк. 17 зв.]. Усі намагання легалізувати свою діяльність закінчувались невдачами. Польські можновладці, від яких залежало юридичне визнання діяльності наукових гуртків, забороняли їх проведення [7, арк. 5].

На початку 1920 р. Львів заповонила студентська молодь, гуртуючись навколо Академічної громади, яка розміщувалась в Академічному Домі по вул. Супінського, 21 (тепер вул. Коцюбинського). Пожвавлюється діяльність і передвоєнних студентських товариств: Українського студентського союзу, Медичної громади, Кружка правників, товариства студентів-політехників “Основа”. На початку 1920 р. на загальних зборах “Академічної громади” було прийнято рішення створити декілька гуртків, які б організували вищі наукові курси.

Восени того ж року при Академічній громаді розпочали діяльність філософські і правничі курси. Кількість бажаних навчатись на них дедалі збільшується. Для розміщення слухачів підшуковуються нові аудиторії, для читання лекцій запрошуються відомі науковці, поглиблюються програми вивчення. Для керівництва курсами було обрано трьох директорів – філософського, правничого та медичного відділів, які колегіально вирішували всі організаційні питання [8, с. 67].

На філософському відділі навчання розпочалось 17 грудня 1920 р. Бажаючих навчатись було 17 студентів, заняття проводили 9 викладачів, на медичному відділі – 14 студентів і 3 викладачі, а на правничому – 18 студентів і 7 викладачів [9, арк. 3].

Вже на початку 1921 р. на всіх відділах курсів налічувалось 25 кафедр, на філософському – 14, правничому – 6, на медичному – 5 (див. табл.), які відвідував 101 слухач. З них філософський відділ – 27, правничий – 61, медичний – 13 чоловік [12, с. 86–87].

Паралельно з організацією курсів (з осені 1920 р. до весни 1921 р.) у Варшавському сеймі розглядалась справа заснування українського університету. Пройшовши складний шлях перевірок і розгляду комісій, було прийнято рішення про заснування українського університету у м. Станіславі (Івано-Франківську). Таку постанову, прийняту Варшавським сеймом, вкрай негативно сприйняли Станіславські поляки, змальовуючи це як замах на польське місто Станіслав. У пресі виходять статті, у яких обурені автори висловлювалися проти створення такого університету.

16 квітня 1921 р. тодішній ректор Львівського університету доктор Махек запросив представників українських студентів – М. Матчака, О. Філяса та І. Мойсая для вирішення умов вступу української молоді до Львівського університету. Делегація вручила ректорові меморіал, у якому йшлося:

“Українське студентство, не ризикуючи зі свого основного стремління до українського університету у Львові, ухвалило домагатися від властей Львівського університету:

- Повернення всіх прав, які мало українське студентство на Львівському університеті до 1 листопада 1918 р., та допущення на Львівський університет всіх українських студентів, без ніяких обмежень.
- Тому, що правно-державна приналежність Східної Галичини досі не вирішена, рубрики про державну приналежність в картах впису не виповнювати.
- Допущення до Львівського університету всіх українських професорів, які викладали у цьому університеті до 1 листопада 1918 р.
- Українське студентство заявляє, що всіх студентів українців записаних вже до Львівського університету, вважає зрадниками і оголошує їм бойкот” [7, арк. 2 зв.].

На ці вимоги відповідь ректора була такою: “Такі вимоги, можуть ставити ті, що виграли війну, а ви за програну мусите бути покарані” [7, арк. 2].

Бойкот університету вступив в дію з 1 травня 1921 р., тобто з початком останнього триместру. Комісія бойкоту українських студентів Львова подає списки зрадників, що “сплюндрували свою національну гідність записавшись у польські вищі школи”. На філософському факультеті університету Яна Казимира – 54 чол., на правничому – 25 (з них 9 жінок), на медичному – 8 (з них одна жінка), польська політехніка – 3 чоловіка [10, арк. 28].

А тим часом українське громадянство робило одну за одною численні спроби отримати дозвіл на легалізацію курсів, для нормальної роботи яких це було необхідністю. За цю справу знову взялось Товариство ім. Петра Могили. На початку лютого 1921 р. товариство повідомило про створення цих курсів дирекцію поліції міста Львова, посилаючись на відповідний параграф свого статуту, у якому йшлося: метою товариства є поширення та популяризація знань з усіх галузей, а саме через наукові і популярно наукові загальнодоступні виклади, лекції, розмови і систематичні курси українською мовою [11, с. 1].

Польська поліція Львова 19 березня 1921 р. надіслала постанову, у якій заборонялося проводити ці курси. Заборона аргументована тим, що такого типу курси розцінюються як приватна академічна школа, а така школа повинна мати відповідний статут, затверджений Варшавським міністерством віросповідань і освіти на основі 197 арт. Польського закону з 13 липня 1920 р. Головна Рада товариства вислала протест проти такого рішення у Міністерство віросповідань і освіти у Варшаві 18 квітня 1921 р. Відповідь так і не надійшла [12, с. 88–91].

Офіційного дозволу для проведення навчання на українських університетських курсових легально отримано не було. Але навчання на них тривало. Викладачів рекомендувало НТШ, доцентами вважались ті, хто мав ступінь доктора, причому всі вони працювали безоплатно. Складанням навчальних планів і програм керували відповідні секції Наукового товариства ім. Шевченка. Технічне забезпечення та облаштування навчального процесу взяла на себе Академічна громада, а необхідні матеріальні видатки – Університетська комісія, яка організувалася у тісному контакті зі студентським товариством Академічна Поміч при шкільній секції Українського Горожанського комітету у грудні 1920 р. [13, с. 63].

30 червня відбулось святкове закінчення II семестру, а з ним і першого навчального 1920/1921 року. Підсумки праці були такі: перший правничий іспит складався з 8 по 11 липня, його склали 10 студентів (7 з відзнакою), другий правничий іспит склав лише один студент. На медичному відділі коллокіуми склали 16 студентів, на філософському – 12, на правничому – 37. Протягом II навчального семестру наукові семінари на філософському факультеті проводили: В. Щурат, І. Крип'якевич і О. Макарушка [14, арк. 1; 9]. Лекції на цьому факультеті погодинно щотижня читали – з україністики: В. Щурат, К. Студинський, І. Брик, І. Свенціцький, професор Л. Білецький; з історії – І. Крип'якевич, М. Кордуба, з філософії – Ст. Балея, І. Раковський, з класичної філософії – Е. Макарушка,

М. Галущицький, з фізико-математичних дисциплін: В. Левицький, Р. Цегельський, Р. Кучер, Р. Барвінський. Протягом навчального семестру наукові семінари на правничому факультеті проводили: В. Вергановський, Р. Ковшевич, М. Чубатий, В. Левицький, О. Надрага, В. Охримович, Р. Чайковський, Ільницький; на медичному факультеті: М. Панчишин, М. Музика, Тисовський [14, арк. 9 зв.].

Враховуючи постійні відмови на спроби отримати дозвіл офіційно створити власний університет, 1–3 липня 1921 р. усі львівські студентські товариства організували студентський з'їзд (прибуло 250 учасників). З'їзд прийняв рішення про реорганізацію курсів на зразок західноєвропейських університетів. Ухвалено постанову про припинення еміграції української молоді на навчання до європейських університетів і необхідність забезпечення їх належного освітнього рівня в українському приватному університеті. З'їзд висловив надію, що всі українці зрозуміють потребу в цьому вузі та підтримають його благодійними внесками [15, арк. 1–3].

Одночасно із з'їздом українських студентів відбулось засідання професорсько-викладацького складу курсів. Оскільки польська влада зробила практично неможливим подальше навчання українських студентів у Львівському університеті, з'їзд вирішив, що українське суспільство “мусить допомогти університетській молоді іншим шляхом здобути собі знання і відповідні кваліфікації”. Професор В. Щурат і більшість виступаючих відстоювали думку про заснування при НТШ приватного українського університету у Львові [16, с. 221–222]. Деякі члени УНТП, зокрема М. Кордуба, І. Куровець, В. Вергановський, висловились за те, щоб українські студенти продовжували навчання у Львівському університеті. Вони застерігали прихильників творення приватного українського університету, що такий навчальний заклад “не матиме жодного значення, складені екзамени не будуть визнані ані в краю, ані за кордоном”. Однак більшість підтримала пропозицію В. Щурата [16, с. 223].

З ініціативи дійсних членів Наукового товариства ім. Шевченка – В. Щурата, І. Свенціцького, І. Крип'якевича, В. Герасимчука та інших – було обрано перший сенат українського університету, деканів та заступників. Першим ректором університету став Василь Щурат – відомий літературознавець, письменник, професор, доктор наук, тодішній голова НТШ. Проректором був обраний доктор М. Панчишин, деканом філософського відділу – доктор М. Кордуба, правничого – доктор В. Вергановський, медичного – доктор Г. Куровець. До складу першого сенату ввійшли 11 чоловік: В. Щурат, М. Панчишин, М. Кордуба, І. Раковський, І. Крип'якевич, В. Вергановський, М. Левицький, Р. Ковшевич, Г. Куровець, М. Музика, М. Вахнянин [7, арк. 2–3].

Провідні діячі НТШ у бурхливий і непевний час важких випробувань творять наукове обличчя УТУ, у всьому ж що стосується життєздатності – воно мало широку підтримку і співпрацю всіх верств українського суспільства. Секції Товариства керували роботою щодо формування наукової структури університету, кафедр, програм занять, підбору предметів та лекторів. Більшість дійсних членів НТШ були професорами університету [17, с. 13].

У структуру університету входили й технічні курси, деканами яких у різні часи були П. Дурбак, Ю. Гірняк, В. Лучків, а з 1922/1923 навчального року Українська політехніка існує як окремий вищий навчальний заклад, ректором якого став Віктор Лучків. У перший рік функціонування курсів їх закінчили 112 студентів [18, арк. 15].

Створений при Українському університеті четвертий – технічний університет мав такі відділи: загальний, механічний та гірничий. З 15 вересня 1921 р. відкрито запис на цей факультет, але навчання розпочалось тільки 23 січня 1922 р. У березні в складі технічного університету був організований також лісничий відділ, на якому протягом першого року існування навчалось 79 студентів [18, арк. 15].

У наступному 1922/1923 навчальному році наукова праця стає інтенсивнішою, студентами (кількість яких сягає 1014, на факультеті філософії – 324 (з них 40 студенток), на факультеті права – 520 (з них 19 студенток), на медичному факультеті – 170 (з них 21 студентка) складено 136 фахових іспитів і проведено 1175 годин колоквіумів. Наукова праця зосереджувалась на 65 кафедрах [19, арк. 37].

У 1923/1924 академічному році під проводом майстра, художника Новаківського, започатковує свою діяльність мистецький факультет. У зимовому семестрі на факультеті навчається 974 студенти, влітку – 85, і 14 студентів з мистецької школи Новаківського [18, арк. 15].

На мистецькому факультеті науковим процесом скеровували 19 лекторів і 4 асистенти [18, арк. 15].

Надзвичайно важливою справою при творенні Українського Університету, з огляду на нелегальний, підпільний статус установи, було його матеріальне забезпечення [3, арк. 8 зв.]. В основу фінансового забезпечення університету лягли кошти, надіслані Українською Робітничою Громадою Нью-Йорку заходами Григорія Цеглиньського [3, арк. 8 зв.].

Українське студентство не залишилось осторонь цієї акції і взяло на себе ініціативу фінансового забезпечення навчального процесу. Так, у липні, серпні та вересні відбулись масштабні заходи в цілому краї для збирання коштів і збіжжя на потреби університету. Обов'язком студентів стало заснування у кожному місті і селі “Комітетів моральної допомоги Університету”, та збір перших членських внесків – 2 яйця з кожного українця, або їх вартість щомісяця [20, арк. 4].

В одному із звернень студентів до українського народу йшлося: “Кожний українець повинен добровільно оподаткуватися в користь своєї молоді. Звертаємось з гарячим зазивом до українського селянства, щоб воно з сьогоднішніх жнів оподаткувалося в користь української шкільної молоді по одній літрі збіжжя від господарства. Всі інші громадяни нехай зложать рівно вартну грошову суму. Тільки таким способом, спільними зусиллями цілого українського народу, можна врятувати українську молодь...” [21, арк. 2].

На такі палкі заклики студентів відреагувало все українське суспільство. Заслугує уваги лист коломийських політв’язнів, надрукований в газеті “Український вісник”, у якому йдеться про те, що, дізнавшись про катастрофічний стан молоді, вони не можуть залишатись байдужими. Розуміючи, що народ без інтелігенції нічого невартий, бо наука – це світло у темряві, в’язні надсилають допомогу у розмірі 750 мп. [22, с. 51].

Було зібрано чималі кошти (2 511 050 марок) і велика кількість збіжжя, що стало матеріальною базою фінансового забезпечення Університету на наступний навчальний рік [12, с. 92].

Заснування Українського таємного університету викликало тривогу польських властей, розпочалася хвиля жорстоких переслідувань. Поліція зривала заняття, нападаючи на приміщення, де вони проводились. З труднощами знаходились нові аудиторії, але навчання відновлювалося ще з більшою завзятістю і інтенсивністю. Часто у кімнатах, де могли розміститись 20 чоловік, лекції слухали 100 студентів. Багатьом з них не було де сісти, доводилось конспектувати стоячи, спершись на плечі товаришів. Крім того, треба було прислухатись, чи не чути кроків жандармів. Польські агенти затримували студентів на вулицях. Обшуки проводились у професорів та студентів, а також у приватних помешканнях людей, які нічого спільного з університетськими справами не мали.

Після 14 березня 1923 р. посилювались темпи ліквідації Українського університету, ліквідації загальноосвітніх шкіл та водночас штучного насадження польських освітніх закладів в Західній Україні. Антиукраїнська політика, спрямована на знищення національної освіти, набула небачених масштабів.

3 березня 1923 р., після ухвали Ради послів Антанти про приєднання Східної Галичини до Польщі, польська влада взялась за інші ніж до того часу методи боротьби з Українським університетом. Було видано розпорядження про дисциплінарні покарання проти українців, які займали державні посади, тобто проти професорів, суддів, лікарів, які були державними службовцями й одночасно викладали в Українському таємному університеті. Проти тих професорів Українського університету, що були матеріально незалежні від держави, застосовували тактику грошових адміністративних стягнень за працю в університеті. Чим далі, тим репресії були сильнішими, наступ тотальний. Надії на те, що Український університет зможе незабаром стати університетом Української держави, розвіялись.

Джерела та література

1. Головач Ю. Вчені НТШ і Український Університет у Львові // Вісник НТШ. – Число 1(3). – Львів, 1992.
2. Герегова С. Утворення та становлення УВУ // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції. – Т. 1. – Чернівці, 2005.
3. Щурат В. – ректор Українського Таємного Університету // Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 206. – Од. зб. 849. – Оп. 20. – Арк. 20.
4. Центральний державний історичний архів України (м. Львів) (далі ЦДІАУ) – Ф. 310. – Оп. 1. – Спр. 98. – Арк. 4.
5. Довідка про українські університетські курси організовані НТШ у Львові // ЦДІАУ. – Ф. 310. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 11.
6. Матеріали, звіти, листи та інші документи про переслідування і полонізацію українського населення Галичини польською владою // ЦДІАУ. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 35.
7. Довідка про заснування і роботу Університету // ЦДІАУ. – Ф. 310. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 12.
8. Лазечко П. З історії створення та діяльності Українського таємного університету у Львові (1924–1925 рр.) // Український історичний журнал. – 1994. – № 6.
9. Звернення українських вчених до Ліги Націй з протестом проти переслідування польською владою української науки в Галичині // ЦДІАУ. – Ф. 310. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 5.
10. Щурат В. – ректор УТУ // Львівська наукова бібліотека ім. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 206. – Од. зб. 846. – Оп. 20. – Арк. 29.
11. Діло. – 1924. – Ч. 42. – 26 січня.
12. Мудрий В. Боротьба за огнище української культури в західних землях України. – Вип. 1. – Львів, 1923.
13. Кучер Р. Наукове Товариство ім. Шевченка: Два ювілеї. – К., 1992.
14. Хроніка про діяльність факультетів університету за 1920–1922 рр. складена І. Крип’якевичем.
15. Державний архів Львівської області. – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 3118.
16. Кугутяк М. Історія української національної демократії (1918–1929). – К.; Івано-Франківськ, 2002. – Т. 1.
17. Падох Я. Незнищиме Товариство: До 110-річчя Наукового Товариства ім. Шевченка. – Нью-Йорк, 1983.
18. Крип’якевич І. Невідомий київський друк 1840 р. // Українська книга. – Львів, 1937. – № 7–8.
19. Матеріали до історії Українського Університету передані В. Щуратом // ЦДІАУ. – Ф. 310. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 93.

20. Огляд "Сучасний стан українських вищих шкіл та його передісторія" // ЦДІАУ. – Ф. 310. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 7.
21. Українська крайова студентська рада західних земель Українського Університету у Львові. Обіжник економічної комісії Кураторії УВШ // ЦДІАУ. – Ф. 310. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 7.
22. Хобзей П. Таємний Університет у Львові // Україна: Наука і культура. – К., 1991.

Summary

The article shows many-sided labour of research workers of the scientific society after Shevchenko in the creation of the own high school, representation of national science and education.

В. С. Орлянський

СІОНІСТСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ОРГАНИ ВЛАДИ В СРСР У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Метою даної статті є розгляд протистояння радянської влади та сіоністських організацій, зникнення яких із політичного життя не можна однозначно розглядати тільки через призму репресій з боку більшовицького режиму в середині 20-х рр. ХХ ст. Важливим чинником їхньої поразки стала нездатність керівництва руху виробити чітку ідеологічну програму, яка б могла конкурувати з національною програмою радянської влади – "політикою коренізації".

Сіонізм зародився в атмосфері національного відродження в Європі дев'ятнадцятого століття, століття зароджень багатьох національних рухів. На відміну від європейських національних рухів сіонізм мав свої специфічні особливості. Філософською основою сіоністського руху послужили наступні положення про те, що: єврейство є нацією; реакційний німецький нацизм не дозволяє асиміляції індивідам; ліберальний французький націоналізм допоможе євреям відтворити власне національне життя [1, с. 57].

Перші два положення були прийняті сіонізмом практично без вагань. Відносно третього положення виникли певні розбіжності, які були викликані різним ставленням представників лібералізму до євреїв.

Найпоширенішою думкою про причини зародження сіонізму була думка про історичну відповідь євреїв на дві головні загрози для них на той момент: загрозу фізичного знищення і загрозу розчинення культурної і релігійної самобутності [2].

Ореолом святості для більшості євреїв у всьому світі був оповитий образ Святої землі. Проте подібна святість таїла в собі і певну загрозу для цієї землі. Як відзначав М. Гольд, чим більше Земля заповнювала помисли кожного єврея і общини в цілому, тим більше вона, Реальна Земля Ізраїлю, забувалася [3].

Прагнучи наблизити для себе Сіон, мільйони євреїв, розкиданих по різних країнах, ментально підміняли Святу Землю своєю, тією землею, де вони народилися і жили. Так з'явилися Єрусалими у вигнанні: Єрусалим іспанський – Толедо, Єрусалим грецький – Солонікі, Єрусалим богемський – Прага, Єрусалим литовський – Вільно, Єрусалим африканський – Кайруан [3].

З моменту початку сіоністського руху можна було помітити прояви в ньому двох напрямків: світського і клерикального.

Представники першого напрямку вбачили в отриманні власної території для проживання єврейського народу шлях до створення світської держави, тобто прагнули прирівняти статус єврейського народу до статусу інших народів.

Представники другого напрямку в створенні своєї національної держави вбачили засіб побудови суспільства, заснованого на принципах Тори як національної конституції.

В умовах Російського самодержавства єврейське населення зазнавало всіляких утисків як в соціально-економічній так і в політико-правовій і культурно-освітній сферах. Це не могло не привести до початку еміграції євреїв з Росії в кінці ХІХ на початку ХХ ст. З приходом до влади більшовиків у російських євреїв з'явилися нові можливості для свого майбутнього. Окрім вільного виїзду за кордон вони мали право на створення своєї культурно-персональної і територіальної автономії, яка давала надію на можливість збереження своєї етнічної ідентичності.

На перших порах реалізації політики коренізації створилися реальні передумови для створення автономних *умов розвитку єврейського населення на рівних з титульним* етносом. Проте з часом, у міру зміцнення режиму сталінського керівництва з тоталітарними принципами управління, національна політика фактично стала знаряддям асиміляції. Територіальна єврейська автономія перетворилася на політичну ширму для закордонного єврейства. В зв'язку з цим, як відзначає Л. Килимник, серед частини сіоністів виробилося переконання, що будь-яке рішення, окрім створення